

ספר יונה, פרקים א-ב: השליחות הראשונה

מבוא

ספר יונה אחד מספרי תרי עשר הנביאים, המתמודד עם שליחותו של הנביא ועם השאלה האם נביא יכול להתנגד לשליחות. בספר מתוארת תשובתם של יושבי נינוה, עיר הבירה האשורית, ואנו קוראים בו בתפילת מנחה של יום הכיפורים.

שאלה מכוונת למידה

- מדוע נשלח נביא מישראל ליושבי נינוה הנוכריים לעוררם לתשובה?
- מדוע יונה מסרב למלא את השליחות?
- האם יונה חושב שאפשר לברוח מה?
- מה מלמד המפגש בין יונה לבין המלחים, הן ביחס למלחים, הן ביחס ליונה?

השליחות הראשונה ותגובת יונה

פרק א, פסוקים א-ג

מדוע נכתבה נבואת יונה בתנ"ך

רד"ק יונה פרק א

ויש לשאול, למה נכתבה נבואה זו בכתבי הקדש, וכולה על נינוה שהיתה מאומות העולם, ואין בו זכר לישראל, ואין בכל הנביאים זולתה כמוה?
ונוכל לפרש כי נכתבה להיות מוסר לישראל, שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנביא שבו בתשובה שלמה מרעתם, וישראל מוכיחים אותם הנביאים השכם והערב ואינם שבים מרשעם.
...ועוד ללמד שהאל יתברך חומל על בעלי תשובה מאיזה עם שיהיו, ומוחל להם, וכל שכן כשהם רבים.

1. לפי הרד"ק, מדוע נכתבה נבואת יונה בתנ"ך אם היא מכוונת לגויים? (שני הסברים)

מדוע יונה בורח?

יונה פרק א

- (א) וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יוֹנָה בֶן אֲמִתַּי לֵאמֹר:
  - (ב) קוּם לךְ אֶל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקֵרָא עָלֶיהָ כִּי עָלְתָה רָעָתָם לִפְנֵי:
  - (ג) וַיִּקֶּם יוֹנָה לְבָרֵחַ תְּרַשֵּׁשׁ מִלִּפְנֵי ה'
- וַיֵּרָד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה בָּאָה תְּרַשֵּׁשׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָה וַיֵּרָד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תְּרַשֵּׁשׁ מִלִּפְנֵי ה':

בפסוקים א-ג התנ"ך מתאר לנו שיונה בורח ומסרב למלא את המשימה שה' הטיל עליו ה', אך התנ"ך לא מסביר כאן מדוע יונה בורח? מה המניע שלו? מדוע הוא מסרב למלא את השליחות שה' הטיל עליו?

2. נסה להציע הסבר מדוע יונה בורח? מדוע הוא מסרב למלא את המשימה שה' הטיל עליו?

”ואיך היה חושב לברוח מפני ה'?”

יונה פרק א, ג

ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה'

ויגד יפו וימצא אגיה באה תרשיש ויתן שקרה ויגד בה לבוא עמהם תרשישה מלפני ה':

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה א

ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' - וכי מלפני ה' הוא בורח, והלא כבר נאמר "אגיה אלך מרוחך ואגיה מפניך אברח"!!

...אלא אמר יונה אלך לי בחוצה לארץ מקום שאין השכינה נגלית.

רד"ק יונה א, ג

ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' - ואיך היה יכול לברוח, ודוד אמר "אגיה מפניך אברח" (תהילים קלט, ז)

אלא אין "מלפני" כמו "מפני", כי הנביא היה מלא חכמה ודעת ואיך היה חושב לברוח מפני ה'?

אלא "מלפני ה'" היה חושב (כי התכוון לברוח "מלפני ה' יולא "מפני ה'") כי פירוש "מלפני" מדבר שהוא לפני ה' והוא רוח הנבואה, כי חשב שאם יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לא תשרה עליו רוח נבואה.

3. עיין בפסוק ג' ובדברי המדרש והרד"ק, וענה:

א. מה הקושי שמעוררת התנהגותו של יונה?

ב. הבא ראיה לקושי, מדברי יונה עצמו בפרק א פסוק ט?

ג. הסבר כיצד המדרש ורד"ק מיישבים את הקושי (באופן דומה)?

ד. מה הראיה מן הכתוב שמביא הרד"ק לתשובתו?

○ ביטויי ההתנגדות של יונה לשליחות

4. הניגוד בין השליחות שהוטלה על יונה לבין ניסיון התחמקותו של יונה מה' באה לידי ביטוי מעשי בלשון בפסוקים הן **בציר הרוחבי** והן **בציר האנכי**.

א. סמן בפסוקים שלפניך את המילים בלשון הפסוק המבטאים את הניגוד בשני הצירים.

ב. הסבר בלשונך את הניגוד הבא לידי ביטוי במילים שסימנת?

הציר האנכי	הציר הרוחבי
<p>ויחי דבר ה' אל יונה בן אַמְתִּי לֵאמֹר:</p> <p><u>קום</u> לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני: ...</p> <p>ויגד יפו וימצא אגיה באה תרשיש</p> <p>ויתן שקרה ויגד בה לבוא עמהם תרשישה מלפני ה'...</p> <p>ויונה גרד אל ירפתי הספינה</p> <p>וישכב ויגדס...</p> <p>ויקרב אליו רב החבל ויאמר לו</p> <p>מה לך נגדס <u>קום קרא</u> אל אלהיך...</p>	<p>קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה</p> <p>ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה'...</p>

הלקח על הים, אין לברוח מלפני ה'

פרק א, פסוקים ד-טז

יונה פרק א

(ד) וְה' הִטִּיל רוּחַ גְּדוּלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֹנִיָּה חֹשֶׁבֶת לְהִשָּׁבֵר :

(ה) וַיִּירָאוּ הַמַּלְחִים וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו וַיִּטְלוּ אֶת הַכֶּלִים אֲשֶׁר בָּאֹנִיָּה אֶל הַיָּם לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וַיּוֹנֶה יָרֵד אֶל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם :

(ו) וַיִּקְרַב אֵלָיו רֶב הַחֵבֶל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֵאבֵד :

(ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לְכוּ וְנִפְלֵה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְלוּ גּוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה :

(ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה מְלַאכְתְּךָ וּמַאֲיֵן תִּבּוֹא מָה אֲרָצְךָ וְאִי מְזָה עִם אֶתָּה :

(ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבָרִי אֲנֹכִי וְאֶת ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבְּשָׁה :

(י) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְּדוּלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי מִלִּפְנֵי ה' הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם :

(יא) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה נַּעֲשֶׂה לָּךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסַעַר :

(יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהִטְלֵנִי אֶל הַיָּם וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְשָׁלִי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הִזָּה עֲלֵיכֶם :

(יג) וַיַּחֲתְרוּ הָאֲנָשִׁים לְהַשִּׁיב אֶל הַיַּבְּשָׁה וְלֹא זָכְלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסַעַר עֲלֵיהֶם :

(יד) וַיִּקְרָאוּ אֶל ה' וַיֹּאמְרוּ

אָנָּה ה' אֵל נָא נֹאבְדָה בְּנַפְשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאֵל תִּתֵּן עֲלֵינוּ דָם נָקִיא כִּי אֶתָּה ה' כְּאֲשֶׁר חִפְצָתָ עָשִׂיתָ :

(טו) וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּטְלְהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזְעָפוֹ :

(טז) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְּדוּלָה אֶת ה' וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לֵה' וַיִּדְרוּ נְדָרִים :

הרב יהושע בכרך, 'יונה בן אמת ואליהו' עמ' 13

הכתוב הולך ומראה לנו בברור את כל הדרך אשר הסערה עושה עד הגיעה אל יונה. בתחילה מראים לנו את הרוח הגדולה שהוטלה אל הים, ואחרי כן אנו רואים מרחוק את האניה כשהיא מיטלטלת בין הגלים וחושבת להשבר. אולי על כן בחר הכתוב בבטוי מעניין זה 'והאניה חשבה להשבר', כדי לעכב אותנו בתחילה לראות את האניה בסערה מבחוץ ורק אחרי כן תראה לפנינו הסערה שבתוכה...

הניגוד בין יונה ובין אנשי האוניה

5. קרא בעיון את פסוקים ד-טז והשווה בין פעולותיהם של אנשי האניה (המלחים) לפעולותיו של יונה. רשום בלשונך בטבלה שלפניך, בטור הימני, את כל הפעולות שעושים אנשי האניה (10 פעולות), ובטור השמאלי את כל הפעולות שעושה יונה (3 פעולות).

יונה - סביל	אנשי האניה - פעילים
	<ul style="list-style-type: none"> יראים וזועקים מטילים את כליהם כדי להקל מעליהם

6. שאלות מאתגרות

- א. מה ניתן ללמוד מן הניגוד בין הפעילות של יונה לבין הפעילות של אנשי האניה?
 ב. כיצד האירועים באניה ותגובות המלחים מתקשרים לסיפור המרכזי של ספר יונה - תוכחת אנשי נינוה ע"י יונה?

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת ויקרא סימן ח

ויראו המלחים את כל הנסים והאותות והנפלאות הגדולים שעשה הקדוש ברוך הוא עם יונה ועמדו והשליכו איש אלהיו ... וחזרו ליפו ועלו לירושלים.

ואילו יונה מושלך לים, אל בטן הדגה עד שישוב אל ה'.

○ **התפתחות ביראת המלחים את ה'**

וַיִּירְאוּ הַמַּלְחִים	◀	וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו
וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה	◀	וַיִּקְרְאוּ אֶל ה'
וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה אֶת ה'	◀	וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לֵה' וַיִּדְרוּ נְדָרִים

7. מה הביסוס בלשון הכתוב המבטא את תהליך ההתפתחות של המלחים ביראת האלוקים? סמן במרקר והסבר.

יונה במעי הדג

פרק ב

יונה פרק ב

- (א) וַיִּמַן ה' דָּג גְּדוֹל לְבַלְעַ אֶת יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת :
 (ב) וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל ה' אֱלֹהָיו מִמַּעַי הַדָּגָה :
 (ג) וַיֹּאמֶר קְרָאתִי מִצָּרָה לִי אֵל ה' וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שָׂאוֹל שְׁוַעֲתִי שְׁמַעַתְּ קוֹלִי :
 (ד) וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצוֹלָה בְּלִבֵּב יָמִים וְנָהָר יִסְבְּבֵנִי כָּל מִשְׁבְּרֵיךָ וְגִלְיָדְךָ עָלַי עָבְרוּ :
 (ה) וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אֵד אֹסִיף לְהַבִּיט אֶל הַיָּם כִּדְשָׁךְ :
 (ו) אֶפְפוּנֵי מַיִם עַד נַפְשִׁי תַהוֹם יִסְבְּבֵנִי סוּף חֲבוּשׁ לְרַאשֵׁי :
 (ז) לִקְצָבֵי הַרִים יִרְדְּתִי הָאָרֶץ בְּרַחֲמֶיהָ בְּעַדִּי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיֵּי ה' אֱלֹהֵי :
 (ח) בְּהַתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת ה' זְכַרְתִּי וַתִּבּוֹא אֵלַיךָ תִּפְלִתִי אֶל הַיָּם כִּדְשָׁךְ :
 (ט) מִשְׁמָרִים הַבְּלִי שָׁוָא חֲסָדָם יַעֲזֹבוּ :
 (י) וַאֲנִי בְּקוֹל תוֹדָה אֲזַבְּחָה לָּךְ אֲשֶׁר נְדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה יִשְׁוַעֲתָה לֵה' : ס
 (יא) וַיֹּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבְשָׁה : פ

מדוע ה' עשה את הנס שהדג יבלע את יונה?

המניעים של ה' במעשה הדג לא מובנים, לשם מה לעשות נס שדג יבלע את יונה? לשם מה ה' מחזיק את יונה בדג במשך שלושה ימים? מה רצה ה' להשיג ע"י כך שיונה ישהה בדג שלושה ימים? בכדי לענות על שאלות אלו היעזר ב"כלל הפרשני" שלפניך, בדברי המדרש - ילקוט שמעוני, ובדברי הרב בכרך.

כלל פרשני (הרב סמט)

כאשר מניעה של דמות (כולל ה') הפועלת פעולה כל שהיא אינם מפורשים בכתוב ואינם מובנים מאליהם, ניתן ללמוד עליהם מהמשך הסיפור - מן התוצאה של אותה פעולה. ההנחה היא שהפעולה הייתה מכוונת לאותה תוצאה.

ילקוט שמעוני תק"נ

והיה יונה שלושה ימים ושלושה לילות במעי הדג ולא התפלל. אמר הקב"ה: אני הרחבתי לו מקום "במעי הדג" - דג זכר כדי שלא יצטער, והוא אינו מתפלל!! אני מזמין לו "דגה" מעוברת (שיש במעיה דגיגים רבים ולכן צפוף שם) כדי שיצטער ויתפלל לפני.

הרב יהושע בכרך, 'יונה בן אמת ואליהו' עמ' 26

וְהִי יוֹנָה בְּמַעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת - שלושה ימים ושלושה לילות נתון יונה במעי הדג ואין ליבו נוקפו ומעוררו לקרוא אל ה'. האם בעל הנס מכיר בניסו אשר ניצל ממוות והוא חי ונושם במעי הדג? או האם משום שניסו בא לו שלא בטובתו על כן אין הוא מרגיש בו ועל כן אינו מודה עליו?

8. עיין בפרק ב, ב"כלל הפרשני", בדברי המדרש ובדברי הרב בכרך. מה רצה ה' להשיג ע"י נס הדג שבלע את יונה, ומדוע ה' השאיר את יונה בדג שלושה ימים?

○ תפילת יונה

במרכז פרק ב' עומדת תפילת יונה, שים לב לשני החלקים השונים בתפילה:

○ יונה פרק ב

(א) וַיִּמַן ה' דָּג גָּדוֹל לַבְּלַע אֶת יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת:

חלק א: יונה מתאר את צרתו במעי הדג.

(ב) וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל ה' אֱלֹהָיו מִמַּעַי הַדָּגָה:

(ג) וַיֹּאמֶר קְרָאתִי מִצָּרָה לִי אֵל ה' וַיַּעֲנֵנִי מִבְּטֶן שָׂאוֹל שְׁוַעֲתִי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי:

(ד) וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצֹּלָה בְּלִבֵּב יָמִים וַנְהַר יִסְבְּבֵנִי כָּל מִשְׁבָּרִיד וְגִלְיָד עָלַי עֲבָרוּ:

(ה) וַאֲנִי אִמְרָתִי נִגְרַשְׁתִּי מִנְּגִד עֵינַיִד אֶדְ אוֹסִיף לְהִבִּיט אֶל הַיִּכַּל קְדָשְׁדָ:

(ו) אֶפְפוּנֵי מַיִם עַד נִפְשׁ תְּהוּם יִסְבְּבֵנִי סוּף חֲבוּשׁ לְרֹאשִׁי:

(ז) לְקַצְבֵי הָרִים יִרְדְּתִי הָאָרֶץ בְּרַחֲמֶיהָ בְּעַדִּי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיִּי ה' אֱלֹהָי:

חלק ב: יונה מודה לה' על הצלתו

(ח) בְּהַתְּעַטֵּף עָלַי נִפְשִׁי אֶת ה' זָכְרָתִי וַתִּבּוֹא אֵלַיִד תִּפְלַתִּי אֶל הַיִּכַּל קְדָשְׁדָ:

(ט) מְשֻׁמְרִים הַבְּלִי שָׁוֵא חֲסָדָם יַעֲזָבוּ:

(י) וַאֲנִי בְּקוֹל תוֹדָה אֶזְבַּחָה לָדְ אֲשֶׁר נְדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה יִשׁוּעָתָה לְה': ס

(יא) וַיֹּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקַּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבְשָׁה: פ

9. לאור פסוקים א ו-יא מה הקושי המרכזי בתפילתו של יונה?

○ **אבן עזרא יונה פרק ב**

ויתפלל - ... ועתה שים לבך וראה **כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה** (למשל בברכת יעקב לבניו) יעקב אמר "אשר לקחתי מיד האמורי" כי דבר שנגזר להיות, ידבר לשון עבר...
[אשר לקחתי - אשר יקחו ישראל (אבי"ע בראשית מח, כב).]

○ **הרב מ' הירש (בנו של רש"ר הירש) סדר ההפטרות**

יונה נשתכנע שה' חפץ בחייו ולא במותו. וכי בעל החיים, אשר בלעו לא היה אלא שלוחו של ה' להצלתו. הלוא הוא היה קבור כפליים, תחילה על ידי הים שבלעו ואחר כך על ידי הדג שבלעו, ובכל זאת לא מת מיתת חנק כי אם הוסיף לחיות במעי הדג שלושה ימים ושלושה לילות! **על כן אין בתפילתו אף מלה אחת של בקשה להצלה, אלא היא כוללת תודה על הצלה אשר לפי הכרתו הברורה כבר חזה אותה מבשרו.** בעצם חייו ובתודעתו הצלולה אשר לפי הכרתו הברורה כבר חזה אותה מבשרו. בעצם חייו ובתודעתו הצלולה בתנאים אלה, אשר בלעדי התערבותו הבלתי אמצעית של ה' היו זה מכבר מביאים לו מוות בטוח, הוא הכיר את העדות החיה ביותר לקרבת ה' המושיעה, היא ערבה לו שה' סלח לו על אווילותו ושה' חפץ לקיימו לפעילות נוספת בעתיד

שאלת בגרות קיץ תשע"ד

10. עיין בדברי האבי"ע ובדברי רש"ר הירש, וענה:

א. מהי השאלה שבבסיס הפירושים של ראבי"ע והרב הירש?

ב. מה ההבדל בין התשובה של ראבי"ע לתשובה של הרב הירש?

○ **הרב יהושע בכרך, יונה בן אמיתי ואליהו עמ' 30-31**

לא כל הפסוקים [בתפילת יונה] מוכרחים להתיישב על פי עניינו המיוחד של יונה המתפלל, הלא זו זכותה של כל תפילה להיות גם בקצתה לא מבוררת כי היא כשיר תושר מנפשו של האדם המתרפק על אלוקיו, בקראו אליו מן הצרה או בבואו לפניו בתודה... בכל זאת ציפינו לשמוע בזה מפי יונה משהו מפורש על בריחתו זאת מלפני ה'. מדוע אין הוא מתוודה ואינו מבקש סליחה על חטאו אם חטא?... ואולי בזאת נבין את המיוחד שבתפילת יונה וזה כוחה בדברים אשר לא פורשו בה... כי על כן עצר יונה מלומר את אשר לבו לא נתן לו... אמנם הסכים ללכת כי הוא רצון ה' כי לכן רדפו ולכן הצילו אך עדיין לבו של יונה מתנגד לשליחות. יונה ילך אל נינוה גם יקרא עליה, בעל כורחו ילך, אך בליבו הוא שומר עדיין את סירובו. הוא עוד ישאל את הא-לקים וידרוש למען צדקו, הוא עוד עמו יתווכח... אך גם ה' אינו עונה ליונה, במפורש לתפילתו, אם קבל אותה, ואם סלח לו. במקום זה באה אמירה לדג...

תגובה ה' לתפילת יונה

יונה ב, יא

וַיֹּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבֵּשָׁה.